

OPPONENSI VÉLEMÉNY

dr. Száz Pál *A tizedik kapu. A haszidizmus hatása a magyar irodalomra.*

című habilitációs eljárásra benyújtott könyvéről

Száz Pál könyve a haszidizmus magyar irodalomra tett hatását vizsgálja, egy olyan témát, amelynek a magyar irodalomtörténetben eddig csak kevés tanulmányt szenteltek, és amelyről – miként maga a szerző többször is utal rá – mélyebb elemzés még bizonyosan nem készült. Ez a tény már önmagában is hangsúlyozza a könyv jelentőségét, hiszen úttörő, eredeti és innovatív munkát ígér. A folytatás sem okoz csalódást, mivel Száz Pál nemcsak innovatívnak bizonyul, de elmélyült, lényeglátó és problémaérzékes elemzéssel szolgál, és új megértéssel a magyar irodalom jól ismert és kevésbé (el)ismert alkotásaihoz.

A tizedik kapu újabb erénye, hogy a magyar irodalmi kánon jelentős szerzői mellett, nem a kánonképzés szándékával, de ráirányítja a figyelmet olyan szerzőkre és művekre, akik és amik a kánon peremén, vagy azon túl részei csak a magyar irodalomnak, mint például Patai József vagy Szabolcsi Lajos és haszid történeteik. A zsidó irodalom és kultúra szempontjából hangsúlyozandó, hogy utóbbi szerzők a (magyar) zsidó identitás legkülönbözőbb példáit képviselik, és a haszidizmus beemelése a szépirodalomba ekként a magyar zsidó történelem és kultúra szempontjából is fontos fejlemény, és további vizsgálati lehetőségeket vet fel. A könyv korszakokon és műnemeken ível át: éppúgy foglalkozik a haszidizmus kortárs szerzőkre tett hatásával, mint száz évvel ezelőtti alkotásokkal; miközben átfogó képet igyekszik nyújtani a téma ábrázolási lehetőségeiről különböző műnemekben és műfajokban. A haszidizmus lírai és epikus, sőt, szociográfiai megjelenítése mellett a szerző a színpadi ábrázolásokat is bemutatja. Száz Pál elemzése interdiszciplináris vizsgálatnak tekinthető, amennyiben az irodalom, a folklór (legalábbis a zsidó folklór egy szelete), a teatrológia, a történelem és a judaisztika határmezsgyéjén mozog.

Az ilyen nagyívű áttekintések gyakran rejtik magukban a veszélyt, hogy a szerző sokat markol és keveset fog, és a könyv tömény nyelvezete, feszes szerkezete érzékelteti, hogy Száz Pál is tisztában van a veszéllyel, és óriási fegyelemmel igyekszik a tudásanyagot és mondandóját keretek között tartani és strukturálni. Ennek következtében a szigorú opponens felróhatja egyes, a könyvben használt elméletek néha kapkodó és lázas felvezetését, majd elejtését. Ezeket a hiányosságokat vagy gyengeségeket ugyanaz az opponens azonban rögtön el is felejtí, amikor a vizsgált anyag koherens és logikus elemzésével szembesül. Ezekben az elemzésekben ugyanis

Száz Pál nemcsak érzékeny és alapos meglátásokat tesz, de fontos kapcsolódási pontokra irányítja rá figyelmünket a különböző alkotások és tudományterületek között.

Száz Pál a bevezetőben bemutatja a vizsgált témát, válogatási szempontjait, az irodalomtörténeti előzményeket, beleértve az eddig a témában született egyetlen komolyabb magyar nyelvű elemzést, Kelemen Zoltán tanulmányát. Kijelöli a vizsgálat módszertani kereteit, amelyek a komparatiztikától a narratológián át a kulturális hibridizálódás, az emlékezet vagy a határátlépés kérdéseig terjednek. Az első fejezetben rövid magyarázatot kapunk a haszid történet fogalmáról és helyéről, valamint magáról a haszidizmusról és annak világirodalmi reprezentációjáról. Az irodalmi anyagot két nagyobb csoportra osztja, az egyik a genetikusan és a generikus aspektus szerinti történetek (adaptációk és imitációk, amelyek az eredeti haszid történetekkel állnak kapcsolatban), a másik a haszidizmus irodalmi ábrázolása. Az első fejezetet a haszidizmus magyarországi recepciójának bemutatása zárja, különös tekintettel a rendszerváltás utáni évtizedekre. A második fejezet Szabolcsi és Patai haszid történeteivel foglalkozik; ezt követi Ujvári Péter, Ivan Olbracht, Láng György és Schön Dezső egy-egy regénye, amelyek között riportregénnyel és történelmi regénnyel is találkozunk. A harmadik fejezetben Röhrig Géza képzelt haszid történeteit elemzi, majd a színpadi alkotásokat veszi sorra, köztük Kárpáti Péter, Boross Martin és Borbély Szilárd darabjait. Külön alfejezet foglalkozik Borbély Szilárd munkásságával, különös tekintettel a *Haszid Szekvenciákra*. Végül a függelékben mutatja be Jiří Langer életrajzát és életművét, akinek *Kilenc kapu – A haszidok titkai* című haszid legendáriuma – miként a szerző a 290. oldalon megemlíti – meglepő hatást tett a kortárs magyar irodalomra.

Egy ilyen volumenű és műfajilag is sokszínű anyag összefogása komoly fegyelmet és olyan érzékeny problémalátó képességet igényel, ami elengedhetetlen ahhoz, hogy a szerző megtalálja azokat a közös pontokat, amelyek mentén az anyag felfűzhető, és egyúttal a legfontosabb problémákra fókuszáljon. Ennek megfelelő a kötet szerkezete: az egyes fejezetek, és a feldolgozott művek egy-egy problémakör köré csoportosulnak, mint az emlékezet és a határátlépés kérdései; a transzkulturális, regionális és kisebbségi kánon képzésének lehetőségei, az imitáció, az imaginárius és mágikus realizmus jelenléte Röhrig Géza munkásságában vagy a haszidizmus színpadi adaptációjának lehetőségei. A struktúra így megfelelően kezeli az anyag nagyságát és magának a témának a gazdagságát is. A könyv kevés hibája vagy hiányossága is paradox módon annak erényeiből fakad, mivel Száz Pál olyan hatalmas tudásanyag birtokában van, és olyan mélységben ismeri az elemzett műveket és életműveket, hogy kézenfekvőnek

veszi, hogy minden olvasója tisztában van az általa használt elméletekkel és tudásanyaggal, akár az irodalomtudomány/irodalomtörténet, akár a judaisztika, a színháztörténet vagy más diszciplínák felől érkezik. Virtuóz módon mozog a különböző elméletek és iskolák, a különböző tudományok között, de indokolt lenne néha egy pillanatra megállnia, és legalább egy lábjegyzet vagy – a szövegkohézió elmélyítésének érdekében – néhány mondat, esetleg egy-egy bekezdés erejéig támpontot nyújtania az olvasónak, miként ez a judaisztika, a zsidó hagyomány és történelem alapfogalmaival megteszi.

Ezek a hiányosságok azonban eltörpülnek a könyv értékei mellett. Ezek közül annak úttörő jellege és frissessége mellett az elméleti felkészültséget, annak alapos és átgondolt használatát, a vizsgált anyag érzékeny és értő kiválasztását és elemzését emelném ki. Bizonyosan lehetett volna más szempontokat választani, és talán egy szűkebb műnemi és műfaji merítés kevésbé feszes szerkezetet eredményezett volna. A másik oldalon azonban ennek a szűkítésnek sok fontos szempont és értékes gondolat is áldozatául esett volna, és ez a megfontolás nemcsak a szerző választását legitimálja, de egy fontos munkával gazdagítja az irodalomtudományt és a judaisztikai tanulmányokat is.

A fentiek alapján javaslom és teljes mértékben támogatom dr. Szász Pál habilitációs pályázatának elfogadását.

2022. szeptember 20.

dr. Peremiczky Szilvia
dr. Peremiczky Szilvia

habilitált egyetemi docens

Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem